

Het Humanistisch Archief en het jaar 2000: het belang, de taken en de plannen van het Humanistisch Archief.

Voordracht door drs. Bert Gasenbeek (directeur Humanistisch Archief) op 17 oktober 1997 ter gelegenheid van de officiële opening van het Humanistisch Archief.

Over het jaar 2000, zoals aangekondigd in de titel van mijn voordracht, kom ik straks nog zeker te spreken. Eerst wil ik u graag meenemen naar een recent praktijkgeval van het nog jonge Humanistisch Archief.

Op een julidag werden we gebeld door ene meneer Koeman uit Schoorl. Hij was actief geweest in het HV in Noord-Holland en wilde het rustiger aan gaan doen. Hij had over het Humanistisch Archief gelezen en vroeg zich af of zijn tijdschriften, boeken en archief interessant konden zijn voor het Humanistisch Archief. Op de vraag hoeveel materiaal het betrof, antwoordde hij: zo'n drie dozen.

Ik sprak met hem af om ergens in de zomervakantie, tijdens een gecombineerd vakantietoeltje van mijzelf, bij hem langs te komen.

Echter het toeltje ging ivm de hitte niet door en dhr. Koeman werd niet bezocht. In augustus nam Humanistisch Archiefmedewerker Pieter Edelman contact op met dhr. Koeman om nog eens door te vragen naar de mogelijke relevantie van het archief en de tijdschriften. Hij kreeg echter de zoon aan de lijn die Pieter vertelde dat dhr. Koeman juist enige weken geleden overleden was. De zoon vertelde verder dat zijn vader erg veel materiaal had en dat hij al met het opruimen en weggooien begonnen was. Hij wilde, na uitleg van Pieter dat dhr. Koeman sr. het Humanistisch Archief al in juli gebeld had, de opruiming onderbreken totdat iemand van het Humanistisch Archief langs was geweest. Intussen kregen we ook een telefoontje van een mevrouw uit de HV-afdeling Alkmaar dat Koeman overleden was en dat hij over een groot archief beschikte en dat Koeman een belangrijk man was geweest.

Na een eerste bezoek van Pieter aan Schoorl, besloot ik - gezien de enthousiaste verhalen van Pieter - ook zelf het materiaal te gaan bekijken en uitzoeken. Bovendien had ik via al vele interessante zaken over dhr. Koeman gehoord. Inderdaad, de zoon en Pieter hadden niet teveel gezegd. In een overvolle studeerkamer trof ik in verstilde vorm het zeer actieve leven van Ferry Koeman aan. Tientallen ordners, stapels tijdschriften, ontelbare mappen met knipsels, planken vol met boeken; alles veelal redelijk geordend en van opschriften voorzien. Aan het eind van de dag hadden Pieter en ik in een 15 tal dozen het uitgeselecteerde materiaal verzameld.

Wie was nu feitelijk Ferry Koeman, waarover het Humanistisch Archief zich zo druk maakt? Ferry was een van de oprichters in 1948 van de afdeling Alkmaar en omgeving van het HV. De afdeling was zijn "kind", hij heeft er veel, zeer veel energie en denkwerk ingestoken - is dertig jaar voorzitter geweest van de afdeling - heeft via de pers het levensbeschouwelijk gedachtegoed van het humanisme onder de publieke aandacht gebracht. Hij was onbezoldigd raadsman in de gevangenis in Alkmaar, heeft humanistisch vormingsonderwijs gegeven op scholen in de Zaanstreek, vertegenwoordigde het HV in vele organisaties in de regio, was lid van de Verbondsraad van het HV, was betrokken bij HOM, het HIVOS etc. Daarnaast zat hij lange tijd voor de PvdA in de gemeenteraad, hield zich intensief met de natuur bezig,

verdiepte zich zeer in oorlog en vrede, was een kunstliefhebber en schreef een niet uitgegeven boek over de schilder Jan van Schoorl.

Bij het dertigjarig bestaan van de afdeling Alkmaar werd dhr. Koeman geeerd met een zilveren speld: hij was trots op zijn onderscheiding. Burgemeester Kwant van Schoorl kenschetste Ferry Koeman in zijn uitvaartrede als een vurig sociaaldemocraat en een groot humanist. Het materiaal is een dezer dagen bij het Humanistisch Archief aangekomen. Dames en heren, personen als dhr. Koeman zijn op lokaal en regionaal niveau uitermate belangrijk geweest voor de opbouw en uitbouw van het HV en zijn activiteiten. Dat wordt vaak over het hoofd gezien...

Aangezien dhr. Koeman gedurende tientallen jaren zowel bestuurlijk als praktisch werk verricht heeft, is het Humanistisch Archief van plan om zijn archief integraal op te nemen en te ontsluiten. Om de persoon Koeman perspectief te geven en te plaatsen, zullen we ook met direct betrokkenen interviews houden.

Het echte werk voor het Humanistisch Archief moet nu dus nog beginnen. Ik ben zo uitvoerig op dit praktijkvoorbeeld ingegaan omdat aan de hand van dit kleine voorbeeld heel veel aspecten van het werk van het Humanistisch Archief duidelijk worden. U moet in het vervolg van mijn verhaal dit voorbeeld maar in het achterhoofd houden.

Achtereenvolgens wil ik in deze lezing stil staan bij:

- * het belang van het Humanistisch Archief,
- * de doelstelling en de afgrenzing van het werkterrein,
- * de concrete taken en de lopende projecten.

Het belang van het Humanistisch Archief

Ik ga nu eerst in op de vraag naar het belang en de doelstelling van het Humanistisch Archief. Hoewel datgene dat in de lezing van dhr. De Bruijn is aangegeven, in grote lijnen ook bij het Humanistisch Archief aan de orde is, zijn er ook overwegingen die in het bijzonder van toepassing zijn op het Humanistisch Archief, en die samenhangen met de bijzondere kenmerken van de emancipatie en ontwikkeling van het georganiseerd humanisme in Nederland.

In onze brochure staat dat het Humanistisch Archief van belang is omdat:

1. Het een belangrijke rol kan vervullen bij de discussie over de identiteit van de humanistische beweging.
2. Het een bijdrage kan leveren aan wetenschappelijke onderzoeksprogramma's in Nederland.
3. Het gemeenschappelijk beheer en gebruik van een archief versnippering van beperkte middelen tegengaat.
4. Het een belangrijke steun kan bieden aan personen en instellingen uit de humanistische beweging, die zich met archivering bezig (moeten) houden.

Ik zal nu kort deze aspecten toelichten.

In dit verband wil ik U een uitspraak voorleggen van Peter Derkx - universitair hoofddocent historische humanistiek - gedaan in 1989, in de eerste tekst die er over het Humanistisch Archief bestaat.

‘Zonder historisch besef bij humanisten dreigt het humanisme te verstarren, dogmatisch, autoritair en fundamentalistisch te worden. Historisch besef inzake het humanisme betekent een levend en concreet besef dat het humanisme er hier en nu anders uit had kunnen zien en dat het er in de toekomst anders uit zal zien.’ En hij vervolgt met: "Een humanisme-interpretatie is niet te verantwoorden zonder een beroep te doen op de geschiedenis van het humanisme". Einde citaat (Derkx, P. Toekomstvisie UVH: een bijdrage. 23 oktober 1989).

Als Derkx spreekt over "historisch besef" en "geschiedenis van het humanisme" roept dat bij mij de vraag op hoe het met het onderzoek naar de geschiedenis van het humanisme gesteld is. Daarbij wil ik aansluiten bij een vroege geschiedenisopvatting van de humanist Johan Huizinga.

Citaat:

"Als wij eens een voorlopige definitie opwierpen: geschiedenis is de vorm, waarin een cultuur zich rekenschap geeft van haar verleden. Daar gaat alles in" !! Aldus luidde een kanttekening die Huizinga in de zomer van 1928 neerschreef in de marge van zijn collegedictaat over de geschiedtheorie. (Ankersmit, F.R. De spiegel van het verleden. Kampen, 1996. p.7.) Wellicht een gedateerde definitie, maar aansluitend bij de definitie van Huizinga zou ik willen stellen dat het Humanistisch Archief de vorm is, waarin de humanistische beweging zich rekenschap geeft van haar verleden.

Een interessante aanduiding van het Humanistisch Archief vanwege dat zich rekenschap geven; het woord ‘rekenschap’ is en wordt in humanistische kring namelijk veel gebruikt. Ik wijs bv. op *Rekenschap*, het humanistische kwartaaltijdschrift voor wetenschap en cultuur. Hoe staat het nu feitelijk met het rekenschap afleggen over het verleden van de humanistische beweging. Wat werd en wordt daaraan gedaan, en impliciet de vraag hoe nuttig kan het Humanistisch Archief daarbij zijn?

De al eerder genoemde Derkx schetst in zijn dissertatie, die handelt over de filosoof en humanist Pos, de geschiedenis van het humanisme als volgt: "De geschiedenis van het humanisme in Nederland is wat de twintigste eeuw betreft nauwelijks onderzocht. Namen van humanisten en humanistische organisaties zijn snel genoemd: De Dageraad, A.H. Gerhard, Jan Hoving, Just Havelaar, Dirk Coster, Leo Polak, J. Huizinga, Menno ter Braak, Anton van Duinkerken, De Vrije Gedachte, Humanitas, Humanistisch Verbond, Annie Romein-Verschoor, Jan Romein, A.I. Constandse en J.P. van Praag.

Maar dat is niet genoeg om de ontwikkeling van de belangrijkste lijnen en varianten van humanisme in hun context en onderlinge samenhang en tegenstrijdigheid voor ons te zien." (In: Derkx, P. H.J. Pos, 1898-1955. Diss. p. 434)

Derkx ziet dat m.i. juist. Gedegen wetenschappelijk onderzoek naar humanistische organisaties, mede gebaseerd op archiefonderzoek, is nauwelijks gedaan. Afgezien van verdienstelijke studies over Humanitas en de Weezenkas, en over deelonderwerpen door dr. Carla van Baalen en andere onderzoekers van de UvH, is de oogst verder schraal te noemen. Er zijn enige gelegenheidsboekjes uitgebracht bij de diverse jubilea; de meest recente handelt over 40 jaar HV en kwam uit in 1986.

Ook historisch onderzoek op het terrein van het praktische humanisme, bv. de humanistische werksoorten, humanistisch geestelijk werk en humanistisch vormingonderwijs, is vrij weinig gedaan. Onderzoek naar de eigen humanistische media ligt ook vrijwel geheel braak.

Relatief de meeste aandacht is tot nu toe uitgegaan naar personen die Derkx noemde, en die men wel als humanist aanduidt. Een kanttekening is daarbij wel op zijn plaats: die personen werden en worden veelal in de eerste plaats toch bestudeerd vanwege het feit dat de persoon als filosoof, letterkundige, of theoloog gezien wordt en primair vanuit die optiek bestudeerd werd en wordt.

Kortom, de achterstand in geschiedschrijving van de humanistische traditie t.o.v. bv. de katholieke, protestantse en socialistische tradities is erg groot te noemen.

Het ontbreken van een eigen archief zal daar mede debet aan kunnen zijn. Het Humanistisch Archief kan in dit verband alsnog van groot belang zijn. Bovendien is een goed en evenwichtig inzicht in de historische, sociale en culturele ontwikkeling in Nederland pas goed mogelijk is als ook het humanistisch erfgoed adequaat bewaard wordt.

Maar voor die gebrekkige geschiedenis van het humanisme is naast het ontbreken van een archief, ook een andere verklaring te geven. Namelijk, het tot nu toe systematisch ontbreken van wetenschappelijke aandacht voor de humanistische levensbeschouwing. Belangrijk is daarom m.i. het dit jaar vastgestelde onderzoeksprogramma Humanisme & Zingeving van de Universiteit voor Humanistiek, In dit programma is het onderdeel Humanisme, Zingeving en levensbeschouwing een van de drie peilers. Daarin staat als legitimerend beginsel dat onderzoek naar humanisme en zingeving een kernactiviteit van de UvH is. Het levensbeschouwelijk humanisme ligt ten grondslag aan de erkenning van de UvH als bijzondere universiteit.

Het potentiële belang van het Humanistisch Archief voor het onderzoeksprogramma spreekt m.i. voor zich zelf.

Tot slot, het zal duidelijk zijn dat het gemeenschappelijk beheer en gebruik van een archief, versnippering van beperkte middelen van de humanistische beweging tegengaat. En dat het Humanistisch Archief belangrijke steun kan bieden aan personen en instellingen uit de humanistische beweging, die zich met archivering bezig moeten bezighouden. Het Archief Koeman is daar een goed voorbeeld van en ik zal daar straks nog enige voorbeelden van geven.

Ik hoop dat het belang van het Humanistisch Archief hiermee voldoende aangegeven is.

Ik wil nu vervolgen met de doelstelling en de afgrenzing van het werkterrein van het Humanistisch Archief.

Doelstelling

"de doelstelling van de stichting is activiteiten te ontwikkelen die bijdragen aan het bewaren, het toegankelijk maken en het conserveren van archieven en documentatie van de humanistische stroming met name in Nederland, alsmede het vergaren en verspreiden van kennis over deze archieven en documentatie; één en ander met name gericht op het beschikbaar stellen van deze archieven en documentatie voor wetenschappelijk onderzoek". Zoals gezegd gaat het qua werkterrein om de humanistische stroming met name in Nederland.

Uiteraard hebben de initiatiefnemers van het Humanistisch Archief zich uitgebreid bezig gehouden met de theoretische vraag hoe je dat werkterrein goed zou kunnen afbakenen. Want de vaagheid die het begrip 'humanisme' doorgaans aankleeft, is groot. In het boek van Cliteur en Van Dooren *Geschiedenis van het humanisme* wordt in de inleiding gesteld: "... wanneer wij ons er rekenschap van geven wat in de loop der geschiedenis onder humanisme is verstaan. Dan zal blijken hoe veelzijdig het humanisme is - wij zullen veeleer moeten spreken van humanismen, in meervoud." En zij vervolgen met: "Voor een duidelijke begripsomschrijving verdient het de voorkeur om alle bemoeienissen voor een herleving van de klassieke cultuur te zamen humanisme van de 'eerste soort' te noemen, en daarvan een humanisme van de 'tweede soort' te onderscheiden als aanduiding van een niet-godsdiensstige visie op mens en wereld, zoals deze in de negentiende eeuw ontstond en in de twintigste eeuw in een groot aantal organisaties vorm kreeg."

Dit humanisme van de tweede soort geeft al aardig de richting aan om tot een afbakening te komen. Voorlopig echter - want een goede afbakening zal pas in de praktijk van het archiefwerk gestalte kunnen krijgen - hanteren we een tweetal invalshoeken om grip op ons terrein te krijgen: een filosofische en een sociologische benadering.

In ons rapport *Het Humanistisch papieren geheugen* (1993), worden deze benaderingen verder uitgewerkt.

In de filosofische benadering gaan we uit van drie betekenissen van humanisme:

- * Een moreel bewogen humanisme: de overtuiging dat de menselijke waardigheid vooral een morele categorie is, gecentreerd rond medemenselijkheid.
- * Een esthetisch humanisme: hierin wordt het accent gelegd op menselijke ontplooiing, op levenslust, en op esthetiek.
- * Een beschouwend humanisme: hierin staat de uitdaging, zo niet de plicht, tot zelfbewustzijn, tot verantwoording, alsmede de gerichtheid op een weldoordachte en weloverwogen prudente bestaanswijze centraal.

Deze filosofische benadering hebben we echter aangevuld met een sociologische invalshoek, om het terrein meer reliëf te kunnen geven.

1. We gaan uit van de zogenaamde zelfdefinitie van actoren (personen, (sub)groepen en organisaties) in het veld. Al wie zichzelf 'humanistisch' noemt en/of als zodanig beschouwt, wordt dan ook door ons in principe als zodanig beschouwd.
2. We kijken naar de maatschappelijke erkenning en definiëring van wat als legitieme, prominente, of representatieve gestalten van 'humanisme' kan gelden. Vanuit deze invalshoek komt men in Nederland uit op het Humanistisch Verbond (HV), Humanitas en De Vrije Gedachte. Zij worden immers door andere groeperingen, maatschappelijke organen en politieke instanties als de voornaamste woordvoerders en representanten van 'het' humanisme beschouwd. Bovendien bestaan er ook bepaalde onderlinge verbindingen via werkstichtingen en samenwerkingsvormen.

Gecombineerd geven deze twee benaderingen een voorlopig en theoretisch kader. Ik zal u niet verhelelen dat de pragmatische benadering - wat is er aan materiaal beschikbaar, wat kunnen we met dat materiaal voor onze klanten doen, over hoeveel tijd en geld beschikken we etc. - uiteindelijk richtinggevend is voor de praktijk van het werk.

Qua tijdsafgrenzing ligt de zaak eenvoudiger: hoe meer we teruggaan in de tijd hoe minder archiefmateriaal er überhaupt beschikbaar is. Toch is een zekere afgrenzing gewenst, omdat documentatie - een van de taken van het Humanistische Archief - zich zinvol ver terug in de tijd uit kan strekken; bijvoorbeeld documentatie van de inhoud van belangrijke tijdschriften. Voorlopig houden we 1850 als beginjaar aan, omdat in Nederland 1854 het beginpunt van de vrijdenkersbeweging markeert. De vrijdenkersbeweging in Nederland wordt namelijk in het algemeen tot de humanistische traditie gerekent. In 1854 verschijnt namelijk het boek van Junghuhn, Licht- en Schaduwbeelden uit de Binnenlanden van Java. Zijn boek, dat felle aanvallen op het christendom bevat, vond bij de onafhankelijke vrijmetselaarsloge Post Nubila Lux veel weerklank, en op initiatief van deze loge werd in 1856 de vereniging De Dageraad opgericht.

Een andere belangrijke reden om 1850 als voorlopig markeringspunt aan te houden is het gegeven dat rond dit tijdstip binnen de kerken duidelijk het modernisme of vrijzinnig protestantisme zich begon te manifesteren, wat op z'n minst grote verwantschap vertoonde met het humanisme.

Hoewel er veel meer over de afgrenzing van ons werkgebied te zeggen zou zijn, wil ik nu terug naar de praktijk van het werk van het Humanistisch Archief.

De formele taken van het Humanistisch Archief zijn:

1. Archieven van de humanistische beweging bij het Humanistisch Archief onder te brengen en deze toegankelijk te maken en te houden;
2. Te documenteren waar andere archieven van de humanistische beweging ondergebracht zijn;
3. Het organiseren van tentoonstellingen en lezingen en het verzorgen van publicaties met betrekking tot het werkterrein van het Humanistisch Archief;
4. Het geven van adviezen en het verrichten van werkzaamheden op archiefgebied ten behoeve van humanistische organisaties.

Tot zover de formele taken. Interessanter voor u hier aanwezig is de vraag wat we tot nu toe gedaan hebben en welke concrete projecten er lopen.

Allereerst voorwaardenscheppend. In dit eerste jaar van het HA zijn we vooral bezig geweest met de opbouw van een werkapparaat, zeg maar een infrastructuur. Behalve veel ideeën en verwachtingen konden we per 5 januari 1997 alleen beschikken over kantoorruimte bij de bibliotheek van de UvH en over gekregen meubilair van IHEU, en enkele PC's.

Qua financiën beschikken we dit jaar tot 2000 over een vaste begroting, opgebouwd uit bijdragen van de vier constituerende organisaties van het Humanistisch Archief, nl. De Vrije Gedachte, Humanitas, HV en de UvH; daarnaast krijgen we bijdragen van de Weezenkas, Humanistische Omroep, IHEU etc.

Qua bemensing zijn we gestart met Hetty Fock (gedetacheerd van Humanitas) en ondergetekende (gedetacheerd van de Bibliotheek UvH), en er is een actieve rol van het DB van ons Bestuur. Na enige maanden werden we verstrekt met vrijwilligers en beschikken ook over een wetenschappelijk medewerker, Pieter Edelman, die als Melkertbaner bij ons in dienst is getreden.

Het moeilijkste deel van het opbouwen van het Humanistisch Archief is het opzetten van het archiefgedeelte en alles wat daarbij zoal komt kijken. Na nuttig en prettig overleg met het Algemeen Rijksarchief van de Provincie Utrecht, hebben we uiteindelijk niet gekozen voor

het aantrekken van een ervaren archivaris voor een jaar - die dan van alle markten thuis moet zijn - maar voor een betaald advies- en begeleidingstraject door het Rijksarchiefdienstbeheer (RADBeheer). Dit traject loopt van dit jaar tot en met begin 1998 en betreft deelonderwerpen als:

- * gebouw en inrichting: voornamelijk gericht op de magazijnfunctie voor de opvang, behandeling en bewaring van archieven.
- * materiële verzorging van archieven; te denken valt hierbij aan klimaatcontrole, verpakkingsmaterialen, deponhygiëne. Nooit gedacht dat ik me nog eens zijdelings bezig zou moeten houden met schimmels en onzichtbare beestjes.
- * het opstellen van een registratuurplan, draaiboeken archiefbewerking, aanwijzingen voor het toegankelijk maken etc.

Tot zover iets over de lopende voorbereidende werkzaamheden op het gebied van de infrastructuur. Vanaf januari 1998 kunnen we starten met het gericht verwerven en bewerken van archieven. Inmiddels hebben we al wel een aardig lijstje met spontaan aangeboden archieven. Ik geef u nu een overzichtje:

* Instellingen:

- o IH
- o HV afd. amsterdam
- o HV homozaken
- o HV vrouwen
- o Humanistisch Vredes Beraad
- o Algemeen Humanistisch Trefpunt

* Personen:

- o Schonk
- o Spigt
- o Verduijn
- o De Ronde
- o Bongger
- o Koeman

Omdat we niet direct konden beginnen met de archiefbewerking hebben we ons gericht op een aantal onderwerpen/projecten, die direct met het werk van het Humanistisch Archief samenhangen en deels voor de archiefbewerking een noodzakelijke voorwaarde vormen. In april van 1997 zijn er vrijwilligers begonnen met het zgn. institutionele onderzoek naar de humanistische beweging in het algemeen, en het HV en Humanitas in het bijzonder. U moet zich dat institutionele onderzoek als volgt voorstellen. Vanaf de oprichting van Humanitas en HV worden chronologisch alle afzonderlijke deelorganisaties, werkgroepen, samenwerkingsverbanden van Humanitas en/of het HV in kaart gebracht. Daarbij worden gegevens vastgelegd als: oprichtingsdoel, eventuele partners, begin en eventueel einddatum, of er een periodiek werd uitgegeven, of en zo ja waar het archief zich bevind etc. De functie zal u duidelijk zijn: erg nuttig voor historisch onderzoek, als databank voor het snel beantwoorden van vragen, en natuurlijk voor archiveringsdoeleinden. In de loop van 1998 hopen we dit institutioneel onderzoek af te ronden.

Aansluitend loopt er momenteel een onderzoek, ook door vrijwilligers, naar de situatie van de archieven van de lokale afdelingen van HV en Humanitas. Er is een vragenlijst gemaakt en uitgezet onder alle afdelingen. Op dit moment worden de resultaten uitgewerkt. Op grond van de uitkomsten krijgen we inzicht in de mate waarin het humanistisch erfgoed op lokaal niveau wordt bewaard. Daarnaast krijgen we inzicht in de mate waarin de lokale afdelingen ondersteuning behoeven bij het beheer van hun archieven. In 1998 zullen we een handreiking uitbrengen voor de afdelingen, waarin richtlijnen worden gegeven bij het beheer van een lokaal archief, wat wel en wanneer en wat nooit weggegooid kan worden, en welke wegen men kan bewandelen om een lokaal archief bij een gemeente of provinciaal archief onder te brengen.

Een derde project is Sprekend Humanisme, een soort oral history/mondelijke geschiedenis.

Bij alle aandacht voor het papieren verleden onderschatten we nog wel eens het bijzondere belang van de herinneringen van nog levende tijdgenoten. Natuurlijk kleven er ook allerlei bezwaren aan deze vorm van geschiedbeoefening - geheugenverlies, selectief herinneren - maar mondelinge bronnen kunnen wel degelijk aanvullende informatie geven m.b.t. een bepaalde kwestie, inzicht geven in onderliggende relaties tussen bv. personen, die je niet in de schriftelijke archieven tegen komt. Zeker bij de humanistische beweging, waarbij de geschiedschrijving nog in de kinderschoenen staat, kan oral history van grote waarde zijn.

Daarom heeft het bestuur van het Humanistisch Archief - ondanks de vele theoretische en praktische problemen - besloten een werkgroep Sprekend humanisme op te richten om deze vorm van geschiedschrijving ter hand te nemen: aardig detail is dat de leden van de Werkgroep afkomstig zijn uit een vijftal humanistische organisaties. De Werkgroep heeft recent een eindrapport uitgebracht. Per 1 oktober is een medewerker van het Humanistisch Archief begonnen met de uitvoering van het project: het werven van vrijwilligers-interviewers, het verzorgen van een cursus interviewen, het opstellen van een grosslijst te interviewen personen etc. Daadwerkelijk kan het interviewen in 1998 beginnen.

Een taakgebied waarmee in 1998 een begin is gemaakt en die de komende jaren voortgezet zal worden, dit naast het verwerken van archieven, is zoals wij dat noemen documentatie, onderzoek en publicaties. Ook op dit gebied blijkt het Humanistisch Archief in een behoefte te voorzien.

Allereerst is er het project het Woord van de Week. Van 1948 tot en met 1973 werd er op vrijwel iedere zondagochtend - als gast bij de VARA of bij de AVRO - een radiotoespraak gehouden door iemand van het HV. Deze toespraken werden vervolgens in gedrukte vorm gepubliceerd in het Woord van de Week, waarop men een abonnement kon nemen. In deze gepubliceerde toespraken kwamen onderwerpen aan de orde die toen actueel waren, maar ze geven nu een goed inzicht in de denkbeelden en standpunten van de toenmalige humanistische beweging. In de huidige tijd zijn deze artikelen van groot historische belang. Echter, die circa duizend artikelen zijn nauwelijks toegankelijk. Zo kun je bv. niet zoeken op onderwerp, auteur of titel. Een vrijwilliger van het Humanistisch Archief is in april begonnen met het integraal documenteren van deze teksten. Dat levert uiteindelijk een geautomatiseerde database op. Daarnaast verricht ik samen met de vrijwilliger onderzoek naar de geschiedenis van deze radiator, de voorloper van de huidige humanistische omroep. Begin 1999 willen we de uitkomsten van dat onderzoek, waarschijnlijk in samenwerking met de humanistische

omroep, publiceren. Wellicht dat deze publicatie een rol kan spelen bij de beantwoording van de vraag waar nu precies die H van humanistisch bij de HOS voor staat. Dat kan mogelijk van belang zijn in de procedure voor de verlenging van de omroeplicentie van de humanistische omroep, die in 1999 aan de orde is.

Ook zijn er vergevorderde plannen om een bibliografie samen te stellen over Anton Constandse en aansluitend een boek over Constandse te publiceren. Het Humanistisch Archief kwam begin dit jaar via het HSN in het bezit van de (zeer) onvoltooide bibliografie over A. Constandse.

Gedurende meer dan zestig jaren van zijn arbeidzame leven heeft Constandse als vooraanstaand en gezaghebbend vrijdenker, anarchist, humanist, een invloedrijke rol gespeeld in het Nederlandse levensbeschouwelijke leven. Zijn betekenis werd onder meer erkend doordat hem het erelidmaatschap van De Vrije Gedachte werd toegekend en doordat hem in 1973 de Dr. J.P. van Praagprijs werd verleend. Gezien het belang van de persoon van Constandse willen we de bibliografie gaan voltooien en publiceren. Echter, publicatie van de bibliografie is pas goed haalbaar en zinvol, als deze ingebed is in een boek met bijdragen over de persoon en zijn werk. Op initiatief van het Humanistisch Archief is er een eindredactie bereid gevonden het boek te redigeren, en zijn er gesprekken met uitgevers begonnen. Tevens is er bij het Humanistisch Archief een bibliograaf voor de bibliografie beschikbaar.

In 1998 bestaat *Rekenschap*, het humanistische kwartaaltijdschrift voor wetenschap en cultuur, 45 jaar. Het Humanistisch Archief is gevraagd om een jubileumnummer samen te stellen, waarin ook uitgebreid de geschiedenis van *Rekenschap* aan de orde zal komen. Tot zover de lopende en komende projecten.

Dames en heren, in de titel van mijn lezing wordt het jaar 2000 genoemd. Ik ben er namelijk van overtuigd dat als het Humanistisch Archief, en wel in samenwerking met de humanistische beweging, erin slaagt om eind 1999 een adequate archiefvoorziening te hebben ingericht én de zojuist genoemde projecten tot afronding te hebben gebracht, het Humanistisch Archief het jaar 2000 moet kunnen halen.

Ik dank u voor uw aandacht en geduld.

Drs. Bert Gasenbeek directeur van het Humanistisch Archief